

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เด็กในทุกๆสังคมต่างก็มีสภาพเช่นเดียวกัน คือเด็กต้องอาศัยการอุปการะเลี้ยงดูจากผู้อื่น เนื่องจากโดยสภาพทางธรรมชาติ เด็กไม่มีศักยภาพที่จะพึ่งตัวเองในทุกๆด้าน ดังนั้น บทบาทหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูเด็กนี้ สังคมได้มอบหมายให้บิดามารดาเป็นผู้อุปการะเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งรวมถึงการปกครองดูแลเด็ก และคุ้มครองเด็กมิให้ผู้อื่นกระทำการละเมิดสิทธิเด็กด้วย

การที่บิดามารดามีภาระหน้าที่ดังกล่าวต่อเด็ก ได้ก่อให้เกิดจารีตประเพณีในความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและเด็ก กับบุคคลภายนอกหรือรัฐ ตลอดจนแนวคิดทางสังคม เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อเด็กขึ้น

จารีตประเพณีและแนวคิดนี้ มีอิทธิพลทางสังคมในหลายด้าน เช่น

1. อิทธิพลต่อบุคคลภายนอกสถาบันครอบครัว กล่าวคือ บุคคลภายนอกจะไม่เข้าไปก้าวก่าย หรือเกี่ยวข้องกับปัญหาในครอบครัว เว้นเสียแต่จะเกิดปัญหาการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีอย่างชัดเจน

2. อิทธิพลต่อกฎหมายครอบครัว ในฐานะที่จารีตประเพณีเป็นบ่อเกิดประการหนึ่งของกฎหมาย

"กฎหมายสยามมีทั้งกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร และกฎหมายจารีตประเพณี ซึ่งอย่างหลังมีความสำคัญอย่างยิ่งในกฎหมายครอบครัว"¹

¹ หลุยส์ ดูปลาตร์, สภาพภาพของหญิงมีสามีในประเทศไทยสยาม

"ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับปัจจุบัน ยังสงวนรักษาไว้ซึ่งหลักกฎหมายและจารีตประเพณีดั้งเดิมของไทยไว้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในลักษณะครอบครัวและมรดก"²

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ลักษณะ 2 หมวด 2 สิทธิและหน้าที่ของบิดามารดาและบุตร ซึ่งมีบทบัญญัติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตร ไว้หลายเรื่อง เช่น

- ก. หน้าที่ของบิดามารดาและบุตร ในการอุปการะเลี้ยงดู
- มาตรา 1563 "บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา"
- มาตรา 1564 "บิดามารดา จำต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาตามสมควรแก่บุตรในระหว่างที่เป็นผู้เยาว์
- บิดามารดา จำต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว แต่เฉพาะผู้ทุพพลภาพและหาเลี้ยงตนเองมิได้"

ข. สิทธิของบิดามารดา ในฐานะผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรผู้เยาว์

มาตรา 1567 "ผู้ใช้อำนาจปกครอง มีสิทธิ

- (1) กำหนดที่อยู่ของบุตร
- (2) ทำโทษบุตรตามสมควรเพื่อว่ากล่าวสั่งสอน
- (3) ให้บุตรทำงานตามสมควรแก่ความสามารถและฐานะารูป
- (4) เรียกบุตรคืนจากผู้อื่น ซึ่งกักบุตรไว้โดยมิชอบด้วยกฎหมาย

² สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ, รายงานผลการวิจัย วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบ 200 ปี : ภาควิชากฎหมายสารบัญญัติ, (กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. 2526) หน้า 280

ค. ข้อจำกัดสิทธิในการฟ้องบุพการี

มาตรา 1562 "ผู้ใดจะฟ้องบุพการีของตนเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญามีได้ แต่เมื่อผู้นั้นหรือญาติสนิทร้องขอ อัยการจะยกคดีขึ้นว่ากล่าวก็ได้"

จากสภาวะทางสังคม ที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของบุคคลในสังคมเกือบทุกด้าน ปัญหาการทารุณกรรมเด็กโดยบุคคลในครอบครัวได้ทวีความรุนแรงขึ้น ซึ่งลักษณะของการทารุณกรรมเด็กนี้ อาจแยกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ บิดามารดาเป็นผู้กระทำการทารุณกรรมเด็กโดยตรง และบุคคลที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับครอบครัวเป็นผู้กระทำการทารุณกรรมเด็ก

ก. บิดามารดาเป็นผู้กระทำการทารุณกรรมเด็กโดยตรง

ในปัจจุบันปรากฏว่าบิดามารดาในหลายๆครอบครัว ได้อาศัยสิทธิและหน้าที่ของตนตามกฎหมายครอบครัว ตลอดจนสถานะปัจจัยทางสังคมอย่างอื่น ๆ ที่มีอยู่เหนือเด็กกระทำการทารุณกรรมเด็ก เช่น ทำร้ายร่างกายเด็ก ใช้เด็กทำงานโดยมิชอบ เป็นเหตุให้กระทบต่อสวัสดิภาพของเด็ก หรือกระทำชำเราเด็ก เป็นต้น ซึ่งหนทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้มีบทบัญญัติควบคุมมิให้บิดามารดาใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบ คือ

มาตรา 1582 "ถ้าผู้ใช้อำนาจปกครองเป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถโดยคำสั่งศาลก็ดี ใช้อำนาจปกครองเกี่ยวแก่ตัวผู้เยาว์โดยมิชอบก็ดี ประพฤติชั่วร้ายก็ดี ในกรณีเหล่านี้ศาลจะสั่งเอง หรือจะสั่งเมื่อญาติของผู้เยาว์หรืออัยการร้องขอให้ถอนอำนาจปกครองเสียบางส่วนหรือทั้งหมดก็ได้

ถ้าผู้ใช้อำนาจปกครองล้มละลายก็ดีหรือจัดการทรัพย์สินของผู้เยาว์ในทางที่ผิดจนอาจเป็นภัยก็ดี ศาลจะสั่งตามวิธีในวรรคหนึ่งให้ถอนอำนาจจัดการทรัพย์สินเสียได้"

กฎหมายมาตรานี้เป็นบทควบคุมมิให้บิดามารดาใช้อำนาจปกครองของตน

ตามมาตรา 1567 อย่างเกินขอบเขต นอกจากนั้น ยังพิจารณาด้วยว่าบิดามารดามีคุณสมบัติเหมาะสมเพียงพอที่จะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองด้วยหรือไม่ เช่น กรณีเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือประพฤตินิโคร้าย ก็อาจถูกถอนอำนาจปกครองได้เช่นเดียวกัน

แต่อย่างไรก็ตาม การใช้กฎหมายมาตรานี้จะต้องผ่านอุปสรรครวม 2 อุปสรรคด้วยกัน คือ

1. ต้องมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งตามที่กฎหมายกำหนด (ซึ่งได้แก่ญาติของเด็กหรือพนักงานอัยการ) ยื่นคำร้องต่อศาล แม้กฎหมายจะใช้คำว่า "ศาลจะสั่งเองก็ได้" แต่ในทางเป็นจริงทางปฏิบัติ ศาลก็ไม่อาจมาติดตามข้อเท็จจริงด้วยตนเองแล้วมีคำสั่งได้เองโดยที่ไม่ต้องมีคำร้องหรือคำฟ้องมาสู่ศาล กรณีที่ศาลจะสั่งเองได้จึงเป็นกรณีที่ศาลกำลังพิจารณาพิพากษาคดีแห่งคดีอื่นที่มีความเกี่ยวพันระหว่างบิดามารดาและบุตร โดยศาลมีดุลพินิจที่จะสั่งถอนอำนาจปกครองได้เมื่อปรากฏข้อเท็จจริงว่า บิดามารดามีคุณสมบัติไม่เหมาะสมที่จะใช้อำนาจปกครอง แม้ว่า จะไม่มีคำร้องขอให้ถอนอำนาจปกครองก็ตาม แต่ถ้าเป็นคดีเพิกถอนอำนาจปกครองโดยตรง ต้องให้ญาติของผู้เยาว์หรือพนักงานอัยการเป็นผู้ร้องขอ โดยเป็นผู้ยื่นคำร้องต่อศาล

2. ในส่วนของบุคคลที่มีสิทธิร้องขอต่อศาล

- 2.1 พนักงานอัยการ ไม่อาจไปสืบเสาะข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบเหล่านี้ได้ด้วยตนเอง เนื่องจากกฎหมายมิได้กำหนดรายละเอียดว่าพนักงานอัยการจะทราบข้อเท็จจริงได้อย่างไร ไม่มีองค์หรือส่วนราชการใดที่จะทำหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องเหล่านี้โดยตรง อีกทั้งไม่มีกฎหมายสาระบัญญัติมากำหนดหน้าที่ของบุคคลผู้พบเห็นการใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบ โดยให้บุคคลเหล่านั้นแจ้งเหตุให้พนักงานอัยการ หรือพนักงานสืบสวน สอบสวน หรือองค์กรที่มีหน้าที่ รับผิดชอบ เป็นต้น

- 2.2 ญาติของเด็ก แม้ว่าญาติของเด็กจะสามารถยื่นคำร้องขอต่อศาลให้ถอนอำนาจปกครองของบิดามารดาเด็กได้ก็ตาม แต่ด้วยอิทธิพลของจารีตประเพณีที่

เกี่ยวกับสถาบันครอบครัว ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดโดยทั่วไปว่า เรื่องระหว่างบิดามารดากับเด็กนั้นเป็นเรื่องภายในครอบครัวที่บุคคลภายนอกแม้จะเป็นญาติก็ไม่กล้าเข้าไปเกี่ยวข้อง และขณะที่ยังไม่มียกกฎหมายกำหนดหน้าที่ของบุคคลผู้พบเห็นเหตุ ให้มีหน้าที่ช่วยเหลือโดยแจ้งแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐด้วย ญาติของเด็กจำนวนมากจะไม่กล้าเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องราวภายในครอบครัว ซึ่งจากประสบการณ์เกี่ยวกับคดีละเมิดสิทธิเด็กภายในครอบครัวของศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก จำนวนนับ 100 กว่าคดี มีเพียงสองสามคดีเท่านั้น ที่ญาติกล้าพอที่จะสอดเข้าไปเกี่ยวข้อง³

อาจกล่าวได้ว่า การคุ้มครองเด็กจากการทารุณกรรมโดยบิดามารดา โดย พพ.มาตรา 1582 ในการเพิกถอนอำนาจปกครอง หรืออำนาจจัดการทรัพย์สินของบิดามารดา ปัญหาหนึ่งที่ทำให้การคุ้มครองเด็กไม่อาจเป็นไปอย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพ อยู่ที่กฎหมายได้จำกัดตัวบุคคลที่จะนำคดีมาสู่ศาล อีกทั้งยังมีแนวโน้มที่บิดามารดา หรือญาติของเด็กเป็นผู้ร้องขอต่อศาลเป็นหลักด้วย

มีข้อสังเกตเกี่ยวกับการคุ้มครองเด็กตาม พพ.มาตรานี้ว่า อำนาจศาลที่จะมีคำสั่งหรือคำพิพากษานั้น ศาลมีอำนาจที่จำกัด กล่าวคือ ศาลมีอำนาจเฉพาะการถอนอำนาจปกครอง (ทั้งหมดหรือบางส่วน) และถอนอำนาจจัดการทรัพย์สิน (ทั้งหมดหรือบางส่วน) เท่านั้น ศาลไม่มีอำนาจจะสั่งห้ามการกระทำใดๆของบิดามารดา หรือมีคำสั่งอื่นใดที่จะให้ความคุ้มครองแก่สวัสดิภาพและอนาคตของเด็ก แต่ประการใด

นอกจากนี้การดำเนินกระบวนการพิจารณาใดๆ เพื่อให้ความคุ้มครองแก่เด็กตามพพ. มาตรา 1582 ยังจำเป็นต้องดำเนินกระบวนการพิจารณา และการบังคับ

³สัมภาษณ์ วาสนา เก้านพรัตน์, ทนายความและฝ่ายช่วยเหลือ ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก มูลนิธิเด็ก, 9 มิถุนายน 2535

ตามคำนิยามฯ ไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งอีกด้วย ซึ่งหลักการที่สำคัญใน ป.วิ พ. ก็คือ "หลักตกลง" ซึ่งหลักการนี้ได้มอบหมายบทบาทในการดำเนินกระบวนการพิจารณาไว้ที่คู่ความ ศาลมีฐานะและบทบาทเป็นเพียงคนกลางเท่านั้น หรืออาจกล่าวได้ว่า "หลักตกลง" ใน ป.วิ พ. ได้จำกัดบทบาทของศาลในการคุ้มครองเด็กนั่นเอง

ข. บุคคลที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวเป็นผู้กระทำการทารุณกรรมเด็ก การทารุณกรรมในลักษณะเช่นนี้ ผู้กระทำการทารุณกรรมเด็กอาจเป็นบุคคลในสถาบันครอบครัว เช่น พี่น้อง หรือบุคคลนอกสถาบันครอบครัว แต่มีความสัมพันธ์กับบิดามารดาเด็ก เช่น ญาติ เป็นต้น การกระทำทารุณกรรมเด็กนี้ อาจเป็นไปในลักษณะที่บิดามารดาเด็กไม่ทราบ หรือ บิดามารดาไม่รู้เรื่องแต่ไม่เข้าไปช่วยเหลือเด็ก หรือไม่ให้ความคุ้มครองแก่เด็ก ซึ่งในที่นี้ จะกล่าวถึงเฉพาะกรณีที่บิดามารดาไม่รู้เรื่องการละเมิดสิทธิเด็กแต่ไม่เข้าไปช่วยเหลือเด็ก เท่านั้น

ในคดีแพ่ง เมื่อผู้อื่นกระทำการละเมิดสิทธิเด็ก จำเป็นต้องเสนอเป็นคดีละเมิดต่อศาลแพ่ง ในกรณีที่เด็กฟ้องคดีเอง เด็กจะต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาเสียก่อน (ตาม ป.วิ พ. มาตรา 56 วรรค 1) หรือ ผู้แทนโดยชอบธรรมเป็นผู้ฟ้องคดีแทนเด็ก (ตาม ปพพ. มาตรา 1569 ประกอบ ป.วิ พ. มาตรา 1(13) เช่นเดียวกับ ในคดีอาญาที่เด็กเป็นผู้เสียหาย ป.วิ อาญา ก็ได้กำหนดให้เป็นอำนาจของบิดามารดา (ตาม ป.วิ อาญา มาตรา 3 ประกอบ มาตรา 5) เป็นผู้นำคดีมาสู่ศาลอาญา มีข้อยกเว้นก็เฉพาะการร้องทุกข์เท่านั้นที่เด็กสามารถร้องทุกข์เองได้

จากบทบัญญัติของกฎหมายต่างๆที่กล่าวมา ได้สะท้อนให้เห็นว่า กฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาต่างมอบหมายให้หน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองเด็กเป็นของบิดามารดา แม้ ป.วิ อาญา มาตรา 6 จะบัญญัติให้ศาลอาญามีบทบาทตั้งผู้แทนเฉพาะคดี

แต่การตั้งผู้แทนเฉพาะคดี ก็มีวัตถุประสงค์อยู่เป็นการตั้งโจทก์เพื่อมาดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาแก่จำเลย ตามหลักการดำเนินคดีอาญาเพื่อเอาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ มิใช่เพื่อให้การคุ้มครองเด็กจากการทารุณกรรม

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การคุ้มครองเด็กจากการทารุณกรรมโดยบุคคลในครอบครัว ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรทั้งการคุ้มครองทางแพ่งและทางอาญาเนื่องจากการดำเนินคดีอาญามีวัตถุประสงค์อยู่ที่การคุ้มครองเด็ก ส่วนในคดีแพ่ง กฎหมายแพ่งได้จำกัดตัวบุคคลผู้ที่จะนำคดีมาสู่ศาล นอกจากนี้ ผลของ"หลักตกลง"ใน ป.วิ พ. ก็ได้จำกัดบทบาทของศาลในการให้ความคุ้มครองแก่เด็กอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงแนวคิดพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็ก
2. เพื่อศึกษาถึงบทบาทและขอบเขตการแทรกแซงของรัฐต่อสถาบันครอบครัว ในการคุ้มครองเด็กจากการทารุณกรรมโดยบุคคลในครอบครัว
3. เพื่อศึกษาถึงบทบาทของศาลเยาวชนและครอบครัว ในการคุ้มครองเด็กจากการทารุณกรรมโดยบุคคลในครอบครัว
4. เพื่อเสนอแนวทางในการให้ความคุ้มครองเด็กจากการทารุณกรรมโดยบุคคลในครอบครัว

ทฤษฎี แนวคิด และสมมุติฐานของการศึกษา

แนวคิด ทฤษฎี

1. แนวคิดพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็ก
2. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อย หรือ ทฤษฎีอำนาจรัฐ
3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว

สมมติฐาน

บทบาทของศาลในการให้ความคุ้มครองเด็กจากการทารุณกรรมโดยบุคคลในครอบครัว เป็นบทบาทหนึ่งของศาลเยาวชนและครอบครัว

ศาลเยาวชนและครอบครัวไทยในปัจจุบัน ไม่อาจแสดงบทบาทในการคุ้มครองเด็กจากการทารุณกรรมได้อย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องจาก บทบาทของศาลเยาวชนและครอบครัวได้ถูกจำกัดโดยวัตถุประสงค์ของกฎหมายครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีครอบครัว ที่มีไว้วัตถุประสงค์เพื่อการคุ้มครองเด็กโดยเฉพาะ จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายและวิธีพิจารณาคดีทารุณกรรมเด็ก ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการคุ้มครองเด็กโดยตรง ศาลเยาวชนและครอบครัวจึงจะให้ความคุ้มครองเด็กจากการทารุณกรรมได้อย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาถึงบทบาทและอำนาจหน้าที่ของศาลเยาวชนและครอบครัว ในการคุ้มครองเด็กจากการทารุณกรรมโดยบุคคลในครอบครัว

วิธีการศึกษา

ใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์ จากผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านกฎหมาย โดยเน้นการวิจัยเชิงเอกสารเป็นหลัก

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อทราบถึงบทบาทและขอบเขตการแทรกแซงของรัฐต่อสถาบันครอบครัวในการคุ้มครองเด็กจากการทารุณกรรมโดยบุคคลในครอบครัว
2. เพื่อทราบถึงบทบาทของศาลเยาวชนและครอบครัว ในการให้ความคุ้มครองแก่เด็กจากการทารุณกรรมโดยบุคคลในครอบครัว

3. เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดแนวคิดหลักของการคุ้มครองเด็ก โดยมองจากตัวของเด็กเป็นหลัก

4. เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิเด็กในด้านอื่นๆต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย